

Szőcs Géza

Tizenkét képkocka a nyolcvanas évek elejéről

1. 1981 ősze, New Yorkban. Hámos László kísér ki a repülőtérre. Irodalmi találkozót szervezett számomra. A Ceaușescu-rezsim egyik legveszedelmesebb ellenségét látja benne. És alighanem így is van: a Kongresszus Romániát érintő döntéseiben mindig ott a Hámosék keze. Ami szinte hihetetlen, elnézve a szuterén és puritán irodát a 92. utcában: innen befolyásolják országok sorsát?

Többen figyelmeztetnek, hogy vigyázzak Hámossal, mert bár rendes fiú, de körbe van építve ügynökökkel.

A Triboro hídon megyünk át, mikor megszólalok. Azt kérdem, számíthatok-e a segítségére. Merthogy a helyzet már elviselhetetlen – nem a saját helyzetem; hanem a helyzetünk – az országé, és ezen belül a magyaroké; úgyhogy eljött a nyílt színvállás ideje. Vagyis a nyilvános szembefordulásé, ennek minden következményével.

Az erdélyi magyarság megfélemlített vagy néma gyermek. Senki sem segít rajta, ha *ő maga* nem kér segítséget, vagy legalább el nem mondja, mi történik vele.

Mire gondolok, faggat Hámos.

Egy kiáltványra, amit vállaljon száz – vagy ötven, vagy tíz, vagy három – ismert ember. Vagy egy olyan szamizdatra, amilyen a Beszélő. Vagy egy tüntetésre. Egy rádióadóra. Szóval valamire, amire fölkapják a fejüket világszerte. Ezt kell majd fölhangosítani, egészen a Kongresszusig. S ha lehet, megmenteni az akasztófától azokat, akik kiléptek a porondra – sisak, fegyver és bandázs nélkül.

Azóta sem kérdeztem meg tőle, mennyire vette komolyan ezt a beszélgetést. Mindenesetre, mikor valóban úgy fordult a kocka, Hámosék segítsége fontosnak bizonyult: az is lehet, hogy életmentőnek.

2. Már otthon, Kolozsváron. Cselényi Lacinak mutatom meg a tervezetet, amit írtam. Azt mondja, a szöveg stílusa azonnal elárul engem. A Malomárok mellett sétálgatunk, azt fejtegeti: az öngyilkosság még hagyján; de ez játék *mindenkinek* az életével, aki kapcsolatba hozható a személyemmel. És ráadásul nem fog változni semmi.

Fog-e változni valami szerinted – kérdem Ara-Kovács Attilától –, ha valakik vállalnák azt, hogy ... szóval ha vállalkoznának arra, hogy ... mivelhát a helyzet túrhetetlen és nem lehet hallgatni róla ...

Csináljuk meg – mondja Ara-Kovács.

(E visszaemlékezés papírra vetése után került kezembe a Köztársaság című, azóta megszűnt lapnak az a száma, pontosabban a benne megjelent azon írás, amely az Ellenpontok megjelenésének tízedik évfordulóján Nagyváradon mondott szavaimat reprodukálja. Talán nem érdektelen idézni a szöveg erre vonatkozó részét: "El kell választani bizonyos periódusokat, éspedig: a folyóirat elképzelését, tervezgetését és annak megvalósítását. Ha a memóriám nem csal – persze csalhat –, 1980 nyarán, miután bécsi ösztöndíjam lejártával hazajöttem, megérlelődött bennem egy szamizdat folyóirat terve. Néhány barátommal konzultáltam arról, hogy magyarországi vagy lengyelországi mintára nekünk is folyóiratot kellene elindítanunk. Az első ember, akivel erről beszéltem, Cselényi László volt, majd pedig Ara-Kovács Attila. Második, 1981-es nyugati utam alkalmával Hámos Lászlóval és másokkal megegyeztem, hogy egy ilyen folyóirat megjelenése esetén milyen politikai támogatásra számíthatunk. Azt is tudnom kellett, hogy az Erdélyből jövő kockázatvállalók tette mennyire

lesz képes Nyugat felé áttörni a hallgatás és az ismeretlenség falait. Lesz-e «hangosító berendezésük»? Fölhangosítja-e a nagyvilág az intézmények felé azt, amit mi itt kimondunk? Nos, úgy tűnt, a megegyezések garanciát szolgáltatnak arra, hogy egy ilyen folyóirat létrejöhesse. Ennyit az előzményekről. Ami pedig a konkrétumokat illeti: a folyóirat terve, kivitelezési koncepciója és a praktikus indítólökés nem az én érdemem. Ahhoz én nem voltam eléggé operatív és praktikus. Ez váradi barátaim, elsősorban Ara-Kovács Attila érdeme.” /In: Tiltott lapok ünnepe, KÖZTÁRSASÁG, 1993/9., 83-84. o./)

3. Elvállaltam, hogy elsősorban itthon, de meghatározott csatornákon külföldön is terjesztem a lapot, vállaltam, hogy részt veszek a szerkesztésben; hogy kéziratokat és híreket szállítok; de lehetőség szerint kerülöm, hogy írjak is az *Ellenpontok*ba.

Egyrészt osztatlan a vélemény, hogy amit írok, arról rögtön felismerhető, ki a szerzője.

Másrészt nem akartam a többiek számláját terhelni azzal, amit végső fokon a nemzetiségi kérdéssel gondoltam.

Ugyanis ekkorra már megérett bennem a meggyőződés, hogy pártállami körülmények között hosszabb távon nem lehetséges biztosítani nagyobb létszámú kisebbségek alapvető jogait.

Vagy, ha lehetséges lenne, azokból a jogokból privilégiumok lennének. Hiszen a *speciális* jogok nem elegendők: szükségesek azok az alapvető jogok is, amelyektől a társadalom többségi része – is – meg van fosztva.

Mintha lényeges különbség lenne aközött, ahogy én látom a helyzetet és aközött, ahogyan Tóth Karcsi, aki összefoglalta a mindnyájunk által ismert, de soha nem rendszerezett sérelmeinket.

(Régi dokumentumból idézek most ismét. 1986. szeptember közepén az Ellenpontok szerkesztői Budapesten, a Vérhalom u. 3. szám alatt, Kodolányi Gyulának lakásán, ahol Tóthék laktak, magnóra mondták közös emlékeiket. Ebből való az alábbi párbeszéd:

„T. K.: Na, most volt-e egy előzetes megbeszélés, amikor csak felvetődött még a programjavaslatnak meg a memorandumnak a gondolata?

Sz. G.: Azt hiszem, hogy volt.

T. K.: Én úgy emlékszem, hogy volt. Igaz?

Sz. G.: Igen.

T. K.: És ha jól emlékszem, én először nem is a programjavaslatot javasoltam, hanem a memorandumot. Az volt az első éceszem. Igaz?

A. K. A.: Igen, és...

Sz. G.: Igen, talán én mondtam, hogy fontosabb a programjavaslat, és ma is úgy érzem különben.

T. K.: Nyilván.

A. K. A.: Nyilvánvaló. /Teleki László Intézet könyvtára K- 2970, kézirat, 18. o./

Karcsi az erdélyi magyar közösséget elsősorban történelmi szempontból megillető jogok felől közelített a kérdéshez. Ebből a perspektívából én ezt teljesen jogosnak, de a diktatúrán belül megoldhatatlannak láttam. Ám a *minden embert* megillető alapvető jogok felől elindulva, az ember rögtön szembetalálta magát az egypártrendszer, a pártállam, az osztályharcot szolgáló diktatúra és végső fokon a kommunista világbirodalom felszámolásának el nem kerülhető imperatívuszával. Márpedig ahhoz, hogy a Securitate mellett a KGB-vel – és metaforikusan (és önironikusan) szólva a Vörös Hadsereggel is megküzdjünk, illetve az, hogy erre a gyilkos konfrontációra bárkit is biztatni merjünk, merjek - ez túl volt azon a küszöbön, amely küszöbig úgy éreztem, elmehetek. Karcsival így csak töprengő formában vettem fel egy-egy követelés helyénvalóságát; például emlékszem, a

Programjavaslat legelső változatában az állt, hogy minden erdélyi magyar korlátozás nélkül utazhasson Magyarországra és ápolhassa kulturális, személyes, stb. kapcsolatait az anyaországgal. Ez nem mást jelent – érveltem – mint azt, hogy Romániában a magyaroknak legyen állandó útlevelük, a románok pedig – ahogy eddig – továbbra is csak alkalmanként és mindenféle hatósági tortúrák árán utazhassanak külföldre. Végül becsúszhattunk egy mondatot, amely a követelés érvényét kiterjesztette minden román állampolgárra. Ily módon és ettől fogva a követelés már nem egy speciális privilégiumra, hanem egy alapvető általános emberi jogra vonatkozott. Ezzel szemben osztársadalmi viszonylatban megtámadtuk a romániai nemzeti kommunista falanszter egyik alapvető dogmáját, amely az ország polgárainak mozgásszabadságát – függetlenül nemzetiségüktől – nullára kívánta korlátozni.

Ez a szemléletbeli különbség végső fokon azt jelentette, hogy már leszámoltam azzal az illúzióval, hogy a nemzetiségi kérdés Romániában megoldható lenne, amíg fennáll a kommunista világrend.

A birodalom összeomlása az alapvető feltétel ahhoz, hogy nálunk is meginduljon a – politikai, gazdasági, végső fokon azonban morális, mentális és pszichés – változás, amely a másság elfogadásának irányába mozdíthat majd a viszonyokon.

Dehát, ismétlem, számlánkat a várható hadbírószági tárgyaláson nem akartam a hazaárulás vádjá mellett még a szocialista államrend és világrend megdöntésének kísérletével is terhelni.

Úgy gondoltam, ha a bajokat nevükön nevezzük, ez is bátor és fontos dolog. Hogy a kommunizmusról mit gondolok – ezt megírni legyen egy későbbi feladat. A kommunizmusról meg a kommunizmus összeomlásáról, amit – ez egyre világosabbá vált számomra – a Nyugat sem akar igazán.

4. Nem tudom, ki fog-e derülni valaha, hogy nyertünk-e valamennyi időt – a mindenkit körbeszaglászó gyanú magunktól való elterelésére, velünk kapcsolatos elbizonytalanítására gondolok – az olyan apró ravaszkodásokkal, mint mikor Marius Tabacu nevét a Lăncrănján-könyvvel kapcsolatos hírben helytelenül Tabacaru-nak írtuk. E félrevezető trükkök talán csak önmagunk megnyugtatására szolgáltak, fokozták a helyzet játék-szerű izgalmát.

Mert – és itt most csak magamról beszélek – kétségtelen, hogy az egész vállalkozás nem csak morális és politikai próbatétel volt és nem csak egy kalandos történet, hanem megmérettetés és megmérkőzés is; ahogyan Oprea elvtárs helyesen meghatározta utólag: ez két intelligencia összecsapása volt. Az egyikén magukat értette, a másikon bennünket. És úgy gondolta, végeredményben ők nyertek. Hiszen felszámolták az *Ellenpontokat*, semlegesítették a szerkesztőket, letörölték magukról a szakmai szégyent.

Mi pedig úgy gondoltuk, hogy mi nyertünk: mert nemcsak hogy felhívtuk, világra szóló módon, a figyelmet az erdélyi magyarok helyzetére, hanem még élve is maradtunk. S hogy még szabadlábban is, ez több volt, mint amiben bízni vagy reménykedni lehetett.

Egyelőre azonban ott tartunk, hogy Tóth Karcsiék lakásában, Bollobás Enikő jelenlétében, 1982 őszén arról vitatkoztunk: ha a Programjavaslat eljut Madridba, lépünk-e ki a nyilvánosság elé, névvel vállalva a szerzőséget, vagy sem. Karcsi és én ezt látjuk jónak, Attila ellenzi. Végül a következőben állapodunk meg: a szöveg egyelőre névtelenül kerüljön Madridba, az EBEÉ konferencia elé. Ha azonban hitelességét illetően, bármilyen kétely fölmerülne, például ha a román küldöttség cáfolná, hogy Románián belül született, akkor felfedhető a személyazonosságunk: Ara-Kovács Attila, Szöcs Géza, Tóth Károly Antal.

Ettől a pillanattól kezdve számítottam magam a szöveg egyik szerzőjének. És ezt nem is elsősorban a programjavaslat szövegét véglegesítő eszmecserére, a szövegen belül tőlem származó részekre vezettem vissza – hanem erre az egyedülálló élményre. Arra, amikor az ember egy belső parancsra, és minden józan és racionális és taktikai és túlélési megfontolás *ellenére* azt mondja: igen, a szövegnek *van* szerzője. Én vagyok az egyik...

5. A szöveg Madridba való eljuttatását több csatornán keresztül láttuk célszerűnek biztosítani. Bollobás Enikő – aki a szövegeket lefordította, és eljuttatásukat Jerry Rothenberg nevű amerikai irodalomtörténész barátjára bízta –, egy példányt Tóth Jánosnak küldött el. Az Ellenpontokról 1999 folyamán forgatott dokumentumfilm (Seregi Zoltán - Horváth Károly - Poros László) megszólaltatja Bollobás Enikőt, aki megnevezi a küldeményt célba – vagyis a madridi konferenciára – eljuttató amerikai diplomatát is.

Tóth egyébként Genfben élt, és nemzetközi jogász volt. Enikő a nevemben két dologra kérte. Az egyik a szöveg szerzőségével kapcsolatos főntebb leírt álláspontunk volt, azzal a kiegészítéssel, hogy ha úgy döntenek, hogy a nevünknek célszerű nyilvánosságra jutnia, akkor ezt tegyék meg, de előtte értesítsenek bennünket. A másik kérés az volt, hogy gondoskodjon a szöveg megfelelő színvonalú angol vagy francia fordításáról, illetve – ha szükségesnek látja – kommentálásáról a legújabban használatos kisebbségi közösségekre vonatkozó terminológia, minták, kodifikáció és hivatkozások figyelembe vételével.

Aztán a szöveg – nem másvalaki, hanem Bollobás Enikő fordításában – eljutott Madridba; bennünket letartóztattak, de úgy tűnik, nem onnan érkező füles alapján; Tóth János nemsokára meghalt; a szöveg pedig elkezdte élni a maga életét. Hogy közvetlen hatása a nagypolitikára mi volt, ezt nehéz átlátnunk; Hámos László információi szerint bizonyíthatóan pozitívan befolyásolta a kisebbségekkel szemben igencsak tartózkodó észak-atlanti politikai gondolkodást.

6. Hadd emlékezzünk meg a Júdásokról is, akik a hozzájuk eljutott példányokkal elrohantak a rendőrségre, illetve az állambiztonsági szervekhez. Ma jólétben és megbecsülésben élnek, senki nem bélyegezte meg őket. Egyikük nemrégiben pimaszul megszólított a határállomáson. Ennyit válaszoltam neki: örüljön, hogy nem írtam még meg az emlékirataimat.

Állítólag a diktatúra alatt foglalkoztatott ügynökök és besúgók bármilyen fedőnevet választhattak maguknak, kivéve a Júdás nevet. Igaz, hogy ők nem ügynökök, nem besúgók, csak gyenge emberek voltak.

7. A lebukás után

Tűvé teszük utánam az országot. Magyardécsében rátörnek nagyszüleimre: hol rejtegetnek. Rákhel nagyanyám egy szót sem beszél románul, azok meg magyarul nem tudnak. Nagyanyám semmit sem ért a helyzetből, frissen sült fánkot vesz elő, azzal kínálja a pribékeket: Ne legyenek már olyan mérgesek, tessék megkóstolni, most sütöttem.

Én közben Gyergyótölgyestől Temesvárig bujkálok, magyar rendszámú kocsik vezetőit szólítom meg, barátaim barátaira bízok szóbeli és írásbeli üzeneteket. A felbolydult Kolozsvárról Szilágyi István s felesége csempésznek ki autón Maroshévízig. Ott Mátyus Irén és a Pusakai család segítenek, míg eljutok a gyergyótölgyesi ideggyógyintézetig. Dr. Krisár Zoltán, Cselényi Ági jó ismerőse vállalja, hogy elbújtat a betegek között. Hogy neki is legyen valamennyi, legalább minimális védettsége, kórlapot írtunk rólam. Ebből kiderül, hogy súlyos üldözési mániám van: azzal jelentem meg a kórházban, hogy üldöznek és meg akarnak ölni. A kérdésekre, hogy kik, kétségbeesett pisszegés a válasz: vigyázat, meghallják!

És amikor később Krisár doktort valóban kihallgatták, csökönnyösen ragaszkodott ehhez a változathoz, s a kérdésre, hogy lehet, hogy az "egész ország" tudta, hogy eltűnt Szöcs Géza, csak éppen a doktor úr nem, ő a vállát vonogatta: sajnos, nem szokta hallgatni a Szabad Európát. Krisár Zolin kívül még Szöcs László, Kolcsár László és Gál Zsófia tudott arról, hogy ki vagyok. Nem folyamatosan tartózkodtam Tölgyesen; megfordultam Temesváron, ahol Bárányi Feriék rejtegettek; Marosvásárhelyen pedig dr. Kesztenbaum Ervin és Jutka, valamint

Ágoston Vilmosék. Sehol nem akartam túl sokat maradni, nyilvánvalóan terhes jelenlétemet a lehető legrövidebb időre törekedtem korlátozni. Ágoston Vilmos gyakorta megfigyelés alatt állott, különben is fekete báránynak számított a hatóságok szemében, ám egy este mégis kénytelen voltam náluk meghúzódni, nem lévén semmi sem kockázatosabb, mint éjszaka mutatkozni a folyamatosan járőrözött, egyébként teljesen kihalt utcákon vagy állomásokon.

Reggel Ágostonné a következőket mondta kislányuknak: az iskolában aztán egy szót se arról, hogy Géza bácsi nálunk van – mert vele együtt visznek minket is, aztán egyedül maradsz a lakásban...

De nem volt mindenki ilyen bátor és szolidáris. Béla felesége például egyszerűen kidobott a lakásukból – igaz, a férje nem volt otthon; s végül még hálás is lehetek, hogy nem tárcsázta a rendőrséget. Burghardt Jutka, Gálfalvi György és Hodos László költő is tudott arról, hogy Vásárhelyen vagyok. Mikor pedig a maroshévízi kórház sebészetén dr. Décse István gipszbe tette összetört ballábamat, tekintetén láttam, hogy pontosan tudja, ki vagyok – bár álnevet diktáltam be az adatfelvételnél, ahol is (teljesen szabályellenesen) eltekintettek attól, hogy "otthonfelejtett" személyimet követeljük. (Személyi nélkül csak a rendőrség külön engedélyével vehettek volna kezelésbe.)

Külön tortúra volt a végleges lebukás után az a kérdés is, hogy eltűnésem óta kik rejtegettek. Ez ugyanis az állambiztonságiak szemében bűnpártolással, ha ugyan nem egyenesen összeesküvéssel volt egyenértékű, én viszont ragaszkodtam ahhoz: bárhol voltam is, ott jóhiszeműen, szeretettel és mit sem sejtve láttak vendégül, inkább a nyelvem harapom le, mintsem feladjam őket. Így hát - azokat leszámítva, akikről én tőlem függetlenül szereztek tudomást - a titkosszolgálat most, innen, ebből az írásból fogja megtudni, hogy kik rejtegettek, Ágostonéktól Kesztenbaumékig. Remélem, az érintetteknek, most már közel húsz év elteltével, nem lesz emiatt semmi bajuk.

Az eltelt két évtized alatt sok minden fordult jóra, sok minden miatt vagyunk ma sokkal gazdagabbak. De a közösség titkos szolidaritásának, a hó és fű alatti ellenállásnak a felemelő és egyszeri élménye, hol van az már? Hol vannak azok a Józsa Márták, akikben ha verték őket, annál dacosabb és erősebb lett a hozzánk tartozás vállalása, és hol az az új Kertész család, mely baráti házába fogadta, fedezte és energiákkal töltötte fel az egész konspirációt?! Ennyivel szegényebbek lettünk.

E rövid felsorolásból – mely messze nem tükrözi, hogy milyen hálával gondolok mindazokra, akik segítettek engem – talán kiderül, hogy a Ceaușescu-diktatúra éveiben is kollektív erőként működött az ellenállás támogatásának gondolata.

Az ellenállással való, egyáltalán nem veszélytelen szolidaritás szolgált alapjául az *Ellenpontok* terjesztésének. E lap azért érhetett meg 8 számot lebukás nélkül, mert az erdélyi magyar közösségben *létezett ez az erő*.

8. Végül mégiscsak besúgta valaki, hogy Tölgyesen vagyok. Félórával azután, hogy végleg elbúcsúztam Krisár Zolitol és autóbuszra ültem, megjelent egy rohamcsapat, és végigkutatta az intézetet, belebámulva minden ideg- és elmebeteg arcába. Két-három óra múlva már el is kaptak Maroshévízen – s hogy biztosra mentek, abból derült ki, hogy egyik autóból ki más száll ki, mint a kolozsvári elvtársak, élükön Rusu Valer kapitánnyal. Vagyis tudták, hogy hol vagyok, és értem jöttek, hogy visszavigyenek Kolozsvárra. Képzem, mit érezhettek, talán már látták is magukat lefokozva, mikor kiderült, hogy már nem vagyok Tölgyesen – meg hogy aztán mit éreztek, mikor rövidesen mégiscsak megtalálták a hévízi posta épületében.

9. Azám, csakhogy volt nálam egy megkezdett levél Sütő Andrásához. Arról szólt, hogy ne hagyja magát beugratni, ne higgye el, ha azt mondják neki, hogy én már beismertem, hogy rendszeresen megkapta tőlem az *Ellenpontokat*. A titkosszolgálat ugyanis előszeretettel élt

ezzel a trükkel. Ismerőseim közt megvontak egy képzeletbeli bizalmi kört, amelyen belül feltételezték, hogy az *Ellenpontok* terjedhetett. Ezeket az embereket azzal vitték be, hogy én már vallottam – most hát ismerjék be ők is, hogy olvasói voltak az általam terjesztett felforgató irodalomnak. Nem vehető rossznéven, ha néhányan a kevésbé dörzsölték közül bedőltek a provokációnak, és beismerték, hogy valóban kaptak tőlem *Ellenpontokat*. Ezzel persze nemcsak az én helyzetemet súlyosbították, hiszen ennyivel is nőtt a politikai bűncselekmény "társadalomra való veszélyességének" a foka – hanem magukra nézve szolgáltatott terhelő vallomást.

Sütő András emblemikus figura volt az erdélyi magyarság számára, aki valamilyen csoda folytán még mindig benne maradt a legfelső párt- és államvezetés struktúráiban, ha marginalizált helyzetben is. Nyilvánvaló volt, hogy napjai ilyen minőségben meg vannak számlálva, s hogy csak alkalomra vagy ürügyre várnak ahhoz, hogy kikészíthessék.

Márpedig elképzelni sem lehet ennél kedvezőbb lehetőséget, ennél nagyobb megszegyenítést, ennél alkalmasabb pillanatot: most kell Sütő elvtársról bebizonyítani, hogy felforgató irodalmat olvas (és nyilván: terjeszt), a szocialista haza ellenségeivel paktál, *păi se poate (lehetséges ez)?* Ezért verte oly megszállottan, oly démoni erővel Ioana tábormeg a bukaresti tábormeg fejemet a betonba, hogy ismerjem be: Sütő is "cinkosunk" volt, ezért hangsúlyozták, hogy az ügy végső elbírálásánál mekkora súlya lesz annak, hogy ebben a dologban mennyire leszek "őszinte" stb.

S most itt a kész lebukás. Hiába volt a tagadás, a nálam lévő megkezdett levél önmagáért beszél. "Kedves Andris bácsi, ha azt mondják, hogy mindent bevallottam, ne hidd el" – ilyent nem írnak annak, aki ártatlan, s akinek fogalma sincs arról, mi az, amit nem szabad beismerni.

Nem volt mit tennem, a motozásnál – amit a felajzott, jobbra-balra telefonálgató és intézkedő kolozsvári titkosszolgálatiak rábíztak a helyi milicistákra – amikor előkerült a levél, villámgyorsan befaltam és lenyeltem. Ami ezután következett, az már rémfilmekbe való.

10. Kolozsváron az első lerohanás után egyszercsak váratlan fordulat állt be. A kemény legények után a nyájas, jóakaratot sugárzó Oprea ezredes (Florian Oprea; volt egy Ion Oprea is) vette át a kihallgatásomat. És egy döbbenetes dolgot mondott. Azt mondta, hogy a Securitate tévedett velem kapcsolatban. Ellenségeim bele akartak keverni a haza elleni mocskos összeesküvésbe, és mostanig tartott, amíg tisztázódott az ügy. Vagyis, hogy úgy néz ki, hogy tisztázódik. Ők elhiszik nekem, hogy teljesen ártatlan vagyok. Felejtjük el a meghurcolást és teljes egészében rehabilitálnak. Nem kell semmi mást tennem, mint megismételnem a vallomásomat, hogy semmi közöm nincs az *Ellenpontokhoz* és a Programjavaslathoz. Most a haza ellenségei, a Szabad Európa meg az imperialisták ezt a szégyenletes dolgot harsogják rólam: hogy én vagyok ennek az egésznek az értelmi szerzője, létrehozója, irányítója. Nosza cáfoljuk meg. Csak azt kell leírnom, amit már leírtam. Hogy nem tudok semmiről, semmilyen szerepem nem volt, de nem is lehetett, mert mélyen elítélem ezt az egész *Ellenpontok*-féle aljas merényletet a szocialista Románia ellen. Ezt most szépen leírjuk, és elküldjük a Szabad Európának. És ő becsületszavát adja, hogy a levél elkészülte után *azonnal* elengednek. A kislányom már vár... el sem tudom képzelni, mennyire. Mindennap kérdi az anyját, hogy mikor megyek már haza.

Hogy viszont mikor kerülök ki onnan, ha mégsem írnám meg (vagy alá) a levelet, vagyis, ha ezzel beismerem, hogy benne voltam az ügyben – erre is volt egy számítása Oprea ezredesnek. Úgy számította, hogy kb. 15 év múlva, de legkorábban 12 év múlva szabadulok.

Azonnal, vagy 15 év múlva. Ez volt a dilemma.

Ha elfogadom, amit Oprea javasolt, a többiekre – miután az *Ellenpontok* garnitúrájában én voltam az egyetlen ismert személy, – alighanem a Borbély Ernőék sorsa vár, vagyis a börtön. De hazudnék, ha azt mondanám, hogy csak a társaim miatt mondtam nemet. Bizonyára

miattuk is; meg mindazok miatt, Hámoséktól a Szabad Európáig, akik védelmemre keltek, s akiknek az arculcsapása lett volna, ha elfogadom ezt a vészkiíratot.

Ám ezen túlmenően is úgy éreztem, világra szóló neveltség tárgyává tenném az egész ügyet. Ha egyszer felvállaltam, már csak árulás útján lehetne kihátrálnom belőle; egyben pedig – még hozzá mindörökre – a morális énemből is. Örök erkölcsi halál helyett akkor már inkább 10-15 év Nagyenyed vagy Szamosújvár – gondoltam.

11. A sors kegyes volt hozzám. Árulás nélkül is szabadlábra kerültem – amiben a nemzetközi nyomásnak talán ugyanúgy szerepe volt, mint leromlott fizikai állapotomnak is. Nem akarták, hogy a titkosszolgálat pincéiben pusztuljak el, márpedig akkor igencsak dögvővason voltam. Nem volt szükségük mártírokra.

Elengedtek. Ezután néhány hetes intenzív kezelésre volt szükségem ahhoz, hogy talpra álljak. A Tökés lányok – Anna és Eszter – közbenjárására a meg nem félemlíthető Kaufmann doktor (egy, az Al-Duna környékéről származó román ember) vállalta, hogy felvesz az osztályára. Ez pedig megváltással ért fel ahhoz képest, hogy milyen bánásmódban volt részem az előző kórházban, ahova a mentő szállított be.

12. A titkosszolgálatiak persze nem felejtenek, és nem is bocsátanak meg soha. Kezük munkája, személyemmel kapcsolatos figyelmük, életembe történő beavatkozásuk lépten-nyomon érzékelhető, lett légyen szó ellenem szervezett nagyszabású hitelrontási hadjáratról, dezinformálásról, manipulálásról vagy telefonlehallgatásról.

Az országból való kikényszerülésünk után újságíróként, majd – Ceaușescu bukása után hazatérve – politikusként folytattam azt, amit 1981-ben elkezdünk. Ara-Kovács publicista Budapesten, és azt hiszem, soha nem fogja megbocsátani „Magyarországnak”, legalábbis az akkor és részben azóta kormányzó erőknek, hogy sokáig épp-csak-hogy megtúrték az országban, afféle politikai földönfutóként. Soha azonban semmiféle nyilvános, hivatalos vagy félhivatalos elismerést azért, amit az erdélyi magyar közösségért tett, nem kapott. Ugyanaz a helyzet Tóth Károlyékkal is. Évekig nyomorogtak Magyarországon, lakniuk is csak a Kodolányi-Illyés család segítségével volt hol. Majd megunták az egészet, és továbbálltak Nyugatra.

Vannak, akik néha megpróbálnak bennünket összeugrasztani, vagy legalább Tökéssel, mondván: ti jóval többet tettetek és kockáztattatok, mint ő: miért öneki jutott az ellenálló nimbusz?

Ez amolyan megosztó fifika. Először is: Tökés maga is szerepelt egy fontos tanulmánnyal az *Ellenpontok*ban. Másodszor: Az *Ellenpontok* felszámolása után, a rá emiatt is meg saját karaktere és értékrendje miatt is nehezedő nyomás ellenére volt ereje kitartani otthon, az ellenállás újabb meg újabb formáival kísérletezve. Ez a döntő, nem az, hogy 1989-es interjúit, meg egy lakásügyi vitában tanúsított makacsságát vessük össze az *Ellenpontok*ban megfogalmazódott politikai-személyi teljesítménnyel. Tökés helytállása arra volt jó, hogy amikor a rendszer külső-belső egyensúlyvesztése eljutott egy kritikus értékig, az ő – *Ellenpontok*on edződött – elvhűsége képes volt megbillenteni az egész struktúrát, és a kollapszus felé elmozdítani.

Ez persze nem változtatott azon, hogy a Tökés köré odaseregglő – majd öt sorra-rendre hátbadöfő – konjunkturalovagok lihegése eltakarta a tény: a Tökésnek kijáró elismeréshez, ünnepléshez, méltányláshoz és köszönethez képest mindezekből soha, egyetlen tízezreléknyi sem honorálta az *Ellenpontok* létét és jelentőségét. És ez ugyanolyan igazságtalan, mint amilyen igazságtalan lenne Tökés Lászlótól elvitatni azt, ami az ő érdeme.

Nem Tökéssel van baj, hanem a magyar érték-tudat anomáliáival és perverzióival.

És ez a véleményem nem fog változni addig, amíg Tóth Károlyékat nem várja ünneplő tömeg a Ferihegyi repülőtéren.